

Rafał Czachor

ORCID: 0000-0002-5929-9719

Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego

rczachor@afm.edu.pl

Ewolucja ustawodawstwa i orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w kwestii języka państwowego

<https://doi.org/10.19195/2082-4939.14.4>

Evolution of the law and constitutional jurisprudence regarding the state language in Ukraine

Abstract

The language issue was among the most salient problems of Ukrainian public life since gaining independence in 1991. There is no doubt that it was one of the crucial factors that influenced Ukrainian politics and driving its dynamics. National parties have advocated for declaring the Ukrainian language as the sole official language and in doing so eliminating the Russian language from the public space. The Communists and parties personally and financially related to pro-Russian parties have tended to value the Russian language to preserve bilingualism and even maintain its factual dominance in everyday life.

The goal of the this paper is to provide a retrospective overview of the evolution of the legal framework of the Ukrainian language policy after 1991. It focuses on the legal acts regulating the status of the state language of Ukraine and the most significant judgments of the Ukrainian Constitutional Court. This problem until now was not addressed by the Polish scientific literature.

The main thesis of the article asserts that despite the Ukrainian law and constitutional jurisprudence stipulating and supporting unilingualism, it has not been as radical and consistent as that of the Baltic states, for example. The change in the attitude of the Ukrainian authorities and their consistent efforts to solidify the Ukrainian language in the public sphere can be traced back to the so-called Euromaidan

(“the revolution of dignity”) in 2014. The most significant step in these efforts was done in 2019 by the adoption of the new bill that exhaustively regulated the status of Ukrainian as the state language and the only mean of communication in official proceedings and the public sphere. The law has consequently led to the elimination of bilingualism in the public sphere, including education and mass media. Similarly, the standpoint of the Constitutional Court has evolved. In the first two decades of independence it represented a moderate position in case of the language issues, avoiding their clear resolution; however, since the second decade of the 21st century it decisively articulates the importance of Ukrainian as the state language and its role in the consolidation of the national state.

Keywords

constitutional law of Ukraine, constitutional jurisprudence in Ukraine, language policy of Ukraine, language as a subject of law regulations

Wstęp

Kwestia językowa była jednym z największych problemów życia publicznego Ukrainy po uzyskaniu przez nią niepodległości w 1991 roku. Przynajmniej do początku XXI wieku można było mówić o podziale Ukrainy na co do zasady ukraińskojęzyczny zachód i rosyjskojęzyczny wschód, co miało także głębszy, wieloaspektowy wymiar i było postawą do twierdzeń o istnieniu „dwóch Ukrain”¹. Problem językowy był też bez wątpienia jednym z czynników dynamizujących ukraińską scenę polityczną. Partie narodowe opowiadały się za uznaniem ukraińskiego za jedyny język oficjalny i doprowadzeniem tym samym do stopniowego wyeliminowania rosyjskiego z przestrzeni publicznej. Z kolei partia komunistyczna oraz ugrupowania powiązane personalnie i biznesowo z Rosją (między innymi Partia Regionów Wiktora Janukowycza) dążyły do aprecjacji języka rosyjskiego, tak by w praktyce Ukraina stała się państwem dwujęzycznym, a nawet z faktyczną dominującą pozycją tego drugiego. Trwająca od lutego 2022 roku wojna jest bezprecedensowym wydarzeniem, które bezsprzecznie wpływa na konsolidację narodową Ukrainy i sprzyja opowiadaniu się jej obywateli za językiem ukraińskim.

Okoliczność ta sprawia, że zasadne wydaje się retrospektywne spojrzenie na ewolucję prawnych regulacji w przedmiocie statusu języka państwowego Ukrainy od 1991 roku oraz najważniejsze orzeczenia Sądu Konstytucyjnego Ukrainy odnoszące się do tej kwestii. Zagadnienie to do tej pory nie było przedmiotem głębszego zainteresowania polskiej doktryny prawa, będąc przyczynkarsko podejmowane przez nauki o polityce². Podobnie w obcojęzycznej literaturze przedmiotu, w której przeważa perspektywa politologiczna. W związku z tym niniejszy artykuł ma za zadanie przynajmniej częściowe uzupełnienie luki badawczej, stawiając sobie za cel prześledzenie

¹ M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy*, przeł. K. Kotyńska et al., Wrocław 2004.

² A. Małkiewicz, J. Perehuda, *Polityka językowa Ukrainy*, „Chorzowskie Studia Polityczne” 2015, nr 10, s. 221–239; T.A. Olszański, *Ukraińcy nie gęsi... Ustawa o języku państwowym Ukrainy*, „Komentarze OSW” 2019, nr 304, s. 1–7.

ewolucji ustawodawstwa językowego Ukrainy po 1991 roku oraz analizę wybranego orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w przedmiotowym zakresie. Główną tezą opracowania jest stwierdzenie, że choć ustawodawstwo i judykatura Ukrainy po uzyskaniu niepodległości co do zasady opowiadały się za jednojęzycznością, to nie były tak stanowcze i konsekwentne w tej kwestii jak chociażby państwa nadbałtyckie znajdujące się w podobnej sytuacji (Litwa, Łotwa, Estonia). Zmianę podejścia i wytrwałe dążenie do petryfikacji dominacji języka ukraińskiego w przestrzeni publicznej datuje się od Euromajdanu (rewolucji godności) w 2014 roku.

Ewolucja ustawodawstwa Ukrainy w kwestii językowej

Rada Najwyższa Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (dalej: USRR), organ prawodawczy ówczesnej republiki, 16 lipca 1990 roku przyjęła Deklarację suwerenności państwowej Ukrainy³. Zgodnie z jej treścią 24 sierpnia 1991 roku ogłoszono niepodległość państwa⁴, obowiązywanie wyłącznie konstytucji i ustawodawstwa ukraińskiego, w tym Konstytucji USRR z 20 kwietnia 1978 roku⁵. Z późniejszych czynności prawnych w zakresie polityki językowej należy odnotować również uchwalenie przez Radę Najwyższą 1 listopada 1991 roku Deklaracji praw narodowości Ukrainy, w której zagwarantowano wszystkim narodom i grupom narodowościowym prawo swobodnego używania języka ojczystego we wszystkich sferach życia publicznego, włączając oświatę i źródła informacji (art. 3 akapit 1), a „właśnym obywatelom zapewniono prawo swobodnego używania języka rosyjskiego” (art. 3 akapit 3).

Jeszcze 27 października 1989 roku Rada Najwyższa znowelizowała Konstytucję USRR między innymi przez wprowadzenie art. 73 o treści:

językiem państwowym USRR jest język ukraiński. USRR zapewnia wszechstronny rozwój i funkcjonowanie języka ukraińskiego we wszystkich sferach życia społecznego. USRR zapewnia swobodne używanie języka rosyjskiego jako języka kontaktów międzyetnicznych w ZSRR. W pracy organów państwowych, partyjnych, społecznych, przedsiębiorstw i organizacji znajdujących się na terenach zamieszkiwanych przez większość obywateli innych narodowości mogą być wykorzystywane obok języka państwowego inne języki narodowe. USRR przejawia troskę o swobodny rozwój i używanie wszystkich języków narodowych, z których korzystają mieszkańcy republiki. Porządek używania języka ukraińskiego i innych języków określi ustawa⁶.

³ Декларация про державний суверенітет України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (dostęp: 8.10.2022).

⁴ Постанова Верховної Ради Української РСР „Про проголошення незалежності України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (dostęp: 8.10.2022).

⁵ Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420#Text> (dostęp: 8.10.2022).

⁶ Закон України „Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8303-11/ed19891027#Text> (dostęp: 8.10.2022); jeśli nie wskazano inaczej — przeł. R.C.

Nowelizacją z 19 czerwca 1992 roku zdanie 3 cytowanego artykułu zostało wykreślone z Konstytucji⁷.

Kolejna konstytucyjna regulacja kwestii językowej pojawiła się w nowej ustawie zasadniczej z 28 czerwca 1996 roku⁸. Jej art. 10 stanowi, że:

językiem państwowym Ukrainy jest język ukraiński. Państwo zapewnia wszechstronny rozwój i funkcjonowanie języka ukraińskiego we wszystkich sferach życia społecznego na całym terytorium Ukrainy. Na Ukrainie gwarantuje się swobodny rozwój, używanie i ochronę języka rosyjskiego oraz innych języków mniejszości narodowych Ukrainy. Państwo popiera naukę języków obcych umożliwiającą porozumiewanie się między narodami. Możliwość stosowania różnych języków na Ukrainie gwarantuje Konstytucja Ukrainy, a określa ustawa⁹.

Natomiast art. 11 Konstytucji głosi, że „państwo popiera konsolidację i rozwój narodu ukraińskiego, jego historyczną świadomość, tradycję, i kulturę, a także rozwój etniczny, kulturowy, językowy i religijny tożsamości wszystkich rdzennych ludów i mniejszości narodowych Ukrainy”. Konstytucja wprowadziła też wymóg znajomości języka państwowego przez osoby obejmujące urząd prezydenta, stanowiska sędziowskie, w tym sędziów Sądu Konstytucyjnego, i inne (art. 103, 127, 148).

Dzień po wspomnianej nowelizacji konstytucji, 28 października 1989 roku, parlament USRR przyjął ustawę O językach w USRR¹⁰. Akt ten, uchwalany na fali pierestrojkowych reform, podobnie jak inne tego typu ustawy przyjmowane w pozostałych częściach składowych Związku Radzieckiego, stypulował unarodowienie życia publicznego przez aprecjację języka ojczystego. W preambule stwierdzono, że jest on „jednym z decydujących elementów ukraińskiej tożsamości narodowej”, USRR zaś nadaje mu status państwowego w celu „sprzyjania wszechstronnemu rozwojowi duchowych i twórczych sił narodu ukraińskiego i zagwarantowania mu suwerennej narodowo-państwowej przyszłości”. Artykuł 1 tej ustawy stanowił, że język ukraiński jest oficjalnym językiem państwowym, natomiast art. 3–5 rzeczywiście zrównywały status języka ukraińskiego i rosyjskiego, albowiem używanie drugiego z nich w sferze publicznej było prawem zainteresowanych tym osób i miał on charakter „języka komunikacji międzyetnicznej” (art. 4). Osoby pełniące funkcje publiczne zobowiązane były jednocześnie do znajomości obu wymienionych języków, a w razie konieczności również innych języków mniejszości narodowych (art. 6). Zarówno w języku ukraińskim, jak i rosyjskim publikowano akty prawne, dokumenty (między innymi paszporty, świadectwa szkolne, akty stanu cywilnego) czy też dokumentacje techniczne (art. 10–15). Postępowania przed sądami odbywały się w języku przeważającym na danym obszarze (art. 18). Wychowanie przedszkolne oraz edukacja szkolna odbywały się w języku ukraińskim, w miejscach zaś zwartego zamieszkiwania mniejszości narodowych również w ich językach (art. 26–28).

⁷ Закон України „Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-12/ed19951210#Text> (dostęp: 8.10.2022).

⁸ Конституція (Основний Закон) України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19960628#Text>.

⁹ *Ibidem*. Polskie tłumaczenie zob. *Konstytucja Ukrainy*, przeł. E. Toczek, A. Kubik, Warszawa 2014.

¹⁰ Закон „Про мови в Українській РСР” (перша редакція), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11/ed19891028#Text> (dostęp: 8.10.2022).

Ustawa ta obowiązywała, z niewielkimi poprawkami z 11 kwietnia 1995¹¹ i 1 kwietnia 2003 roku¹², do przyjęcia 3 lipca 2012 roku przez Radę Najwyższą, głosami Partii Regionów związanej z ówczesnym prezydentem Wiktoorem Janukowyczem, ustawy O zasadach państwowej polityki językowej¹³. Z kolei 25 czerwca 1992 roku uchwalono ustawę O mniejszościach narodowych Ukrainy¹⁴, gwarantującą prawo do kulturowej autonomii, używania języka narodowego i kształcenia w nim na poziomie podstawowym.

Przyjęcie przez Radę Najwyższą ustawy O zasadach państwowej polityki językowej budziło ostry sprzeciw środowisk narodowych, gdyż — jak podnoszono — w sposób niewystarczający wprowadzała ukrainizację przestrzeni publicznej. W preambule dokumentu przywoływano fakt przyjęcia przez Ukrainę zobowiązań między innymi Europejskiej karty języków regionalnych i mniejszościowych w 2003 roku¹⁵. Akt ten nie zmienił statusu języka ukraińskiego, który pozostał jedynym językiem państwowym. Jego rangę podniósł wręcz przepis stanowiący, iż winien on być obligatoryjnie używany w organach władzy publicznej, szkołach, podmiotach gospodarczych i innych placówkach (między innymi kulturalnych), będąc językiem aktów prawnych, dokumentów, w tym poświadczających tożsamość obywatela, a także roboczym językiem organów państwa, w tym sądów powszechnych (art. 1, 6, 13, 14). Akt ten potwierdził ponadto prawo każdej jednostki do samodzielnego określenia swojego języka ojczystego i jego używania (art. 3). Ustawa wprowadziła katalog 18 języków mniejszościowych (między innymi rosyjski), które winny być chronione w trybie przewidzianym Europejską kartą języków regionalnych i mniejszościowych. Ochrona miała być wprowadzana tam, gdzie minimum 10% ludności posługuje się językami mniejszościowymi, także w komunikacji oficjalnej i nauczaniu.

Ustawa O zasadach państwowej polityki językowej obowiązywała do orzeczenia Sądu Konstytucyjnego Ukrainy z 28 lutego 2018 roku o wadliwości procedury jej przyjęcia¹⁶. Próbę jej uchylecia pod wpływem patriotycznego uniesienia związanego z Euromajdanem parlament podjął już 23 lutego 2014 roku. Ówczesny pełniący obowiązki prezydenta Ołeksandr Turczynow odmówił jednak jej podpisania, nie chcąc potęgować niepokoїв społecznych.

Kryzys ustrojowy związany ze wspomnianym Euromajdanem i opróżnieniem urzędu prezydenta Ukrainy w 2014 roku miał swoje reperkusje na gruncie prawa językowego. W kolejnych latach wprowadzono bowiem ustawy mające istotnie wzmocnić

¹¹ Закон України „Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/95-%D0%B2%D1%80/ed19950411#Text> (dostęp: 8.10.2022).

¹² Закон „Про мови в Українській РСР”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11/ed20030401#Text> (dostęp: 8.10.2022).

¹³ Закон України „Про засади державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/ed20120703> (dostęp: 8.10.2022).

¹⁴ Закон України „Про національні меншини в Україні”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12/ed19920625#Text> (dostęp: 8.10.2022).

¹⁵ Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15/ed20120703#Text> (dostęp: 8.10.2022).

¹⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про засади державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text> (dostęp: 8.10.2022).

pozycję języka ukraińskiego jako urzędowego, a docelowo jedyne go języka używanego w sferze publicznej. Przyjęte prawodawstwo określało minimalny udział treści ukraińskojęzycznych w programach radiowych¹⁷ i telewizyjnych¹⁸, a następnie ograniczyło zasięg używania języków mniejszościowych w szkolnictwie¹⁹, głównie eliminując język rosyjski.

Jak wzmiankowano, w lutym 2018 roku Sąd Konstytucyjny Ukrainy orzekł o niekonstytucyjności ustawy O zasadach państwowej polityki językowej. Wpłynęło to na konieczność przyjęcia nowej regulacji przedmiotowego zagadnienia. Ustawa O zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako państwowego została uchwalona 25 kwietnia 2019 roku²⁰ i z pewnymi zmianami obowiązuje do tej pory. Akt ten jest stosunkowo obszerny i nie dopuszcza regulacji językowej w inny sposób niż tylko w trybie ustawy. Dokument przewiduje obowiązek znajomości przez obywateli języka państwowego, chociaż dla osób już mających obywatelstwo Ukrainy nie rodzi to żadnych konsekwencji (art. 6 ust. 1). Osoby pragnące nauczyć się języka ukraińskiego mogą natomiast uczynić to w ramach przewidzianych ustawą, a realizowanych przez Radę Ministrów państwowych programów opanowania języka państwowego (art. 5, 21).

Jednocześnie ustawa statuuje ukraiński jako jedyny język życia publicznego na całym terytorium Ukrainy i pozbawia język rosyjski wcześniejszego statusu języka komunikacji międzyetnicznej — tym jest język ukraiński (art. 1 ust. 8 i art. 2 ust. 1). Jest on podstawowym i co do zasady jedynym językiem oświaty oraz studiów wyższych (art. 6 ust. 2). Organy władzy publicznej zobowiązane są do posługiwania się językiem państwowym, w wypadku zaś Autonomicznej Republiki Krym możliwe jest jednoczesne korzystanie z języka krymskotatarskiego (art. 9, 12–13).

Nowa ustawa stypuluje powołanie Narodowej Komisji ds. Standardu Języka Państwowego, która powinna między innymi rozstrzygać problemy językoznawcze (art. 43–47), oraz ustanowienie instytucji Rzecznika ds. Obrony Języka Państwowego, powoływanego przez Gabinet Ministrów, a mającego na celu obronę języka ukraińskiego jako państwowego i prawa obywateli do wykorzystywania go we wszystkich sytuacjach społecznych na terenie państwa (art. 49–53).

Omawiana ustawa ma głównie wymiar antyrosyjski, albowiem w wielu obszarach życia publicznego dopuszcza używanie nie tylko języka ukraińskiego, lecz oprócz niego także dowolnego z języków urzędowych Unii Europejskiej. Zakazuje ona jednak dwujęzyczności wymiennej, to jest używania języka obcego (przede wszystkim rosyjskiego) zamiast ukraińskiego, dopuszczając dwujęzyczność równoległą²¹.

¹⁷ Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19#Text> (dostęp: 8.10.2022).

¹⁸ Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19#Text> (dostęp: 8.10.2022).

¹⁹ Закон України „Про освіту”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text> (dostęp: 8.10.2022).

²⁰ Закон України „Про забезпечення функціонування української мови як державної”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/ed20190425#Text> (dostęp: 8.10.2022).

²¹ T.A. Olszański, *Ukrainicy nie gęsi...*, s. 3.

Zakazana jest także emisja filmów bez ukraińskiego dubbingu lub lektora. Dopuszcza się używanie języków mniejszościowych wyłącznie w szkołach podstawowych i jedynie jednocześnie z językiem ukraińskim. W praktyce oznacza to, że nauka w językach innych niż państwowy ogranicza się do lektoratu danego języka i ewentualnie historii danej mniejszości narodowej. Egzamin maturalny i egzaminy na studia wyższe muszą się odbywać w języku ukraińskim.

Ustawa O zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako państwowego, do tej pory kilkakrotnie nowelizowana, jest jednak oceniana jako zbyt niejasna i też rygorystyczna, gdyż nie umożliwia wydawania aktów wykonawczych czy rozporządzeń szczególnie regulujących tę problematykę²².

Należy wspomnieć również o aktach podustawowych bezpośrednio odnoszących się do kwestii językowej. Jest to przede wszystkim koncepcja państwowej polityki językowej przyjęta w trybie dekretu Prezydenta Ukrainy z dnia 15 lutego 2010 roku²³. Głosi ona między innymi, że „język ukraiński, jako środek komunikacji i intelektualnej realizacji jednostki, odzwierciedla samodzielność wielojęzycznego ludu Ukrainy, jest podstawą jego duchowości i pamięci historycznej”. Zawiera też krótką analizę przyczyn problemu językowego (w tym historyczną asymilację Ukraińców, upolitycznienie kwestii językowej oraz sytuację na rynku medialnym), wskazuje cele (między innymi zapewnienie przestrzegania norm konstytucji i ustaw odnośnie do języka państwowego, uczynienie z języka ukraińskiego środka konsolidacji narodowej, ochrona przestrzeni językowej i informacyjnej Ukrainy) oraz zakładane efekty („stworzenie warunków do wzmocnienia państwowego charakteru języka ukraińskiego, podniesienie jego prestiżu, nabycie cech perspektywiczności i autorytetu, a także zapewnienie wolnego i bezkonfliktowego rozwoju językowej samodzielności mniejszości narodowych”).

Sąd Konstytucyjny Ukrainy wobec wybranych spraw związanych z kwestią językową

Organ sądownictwa konstytucyjnego w Ukrainie został wprowadzony pierwszą poradziecką ustawą zasadniczą z 1996 roku. Podejmowane we wcześniejszych latach próby jego powołania nie zostały bowiem zrealizowane²⁴.

Szczegółowe regulacje odnoszące się do funkcjonowania Sądu Konstytucyjnego Ukrainy określa ustawa²⁵. Składa się on z 18 sędziów, po sześciu wybieranych przez Radę Najwyższą, Prezydenta oraz Zjazd Sędziów Ukrainy. W literaturze przedmiotu podnosi się, że sąd ten był regularnie przedmiotem nacisków ze strony polityków

²² *Ibidem*.

²³ Указ Президента України „Про Концепцію державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010/ed20190425#Text> (dostęp: 8.10.2022).

²⁴ R. Czachor, *Sądownictwo konstytucyjne na Białorusi, Ukrainie i Mołdawii. Studium ustrojowo-porównawcze*, „Zeszyty Naukowe UJW. Studia z Nauk Społecznych” 2018, nr 11, s. 23–36.

²⁵ Закон України „Про Конституційний Суд України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/ed20170713#Text> (dostęp: 8.10.2022).

i wykazywał dużą uległość, głównie wobec Prezydenta Ukrainy w okresach jego konfrontacji z większością parlamentarną²⁶.

Od utworzenia Sądu Konstytucyjnego zmieniał się katalog podmiotów uprawnionych do wnioskowania o wszczęcie przezeń postępowania oraz zakres kompetencji samego sądu. Największa reforma w tym zakresie odbyła się w 2016 roku, kiedy to nastąpiła nowelizacja Konstytucji i przyjęcie 13 lipca 2017 roku nowej ustawy O Sądzie Konstytucyjnym Ukrainy, w wyniku tego prawa występowania do Sądu Konstytucyjnego całkowicie pozbawiono jednostki samorządu terytorialnego. Jednocześnie Gabinet Ministrów oraz osoby fizyczne pozbawiono prawa wnioskowania o wykładnię norm Konstytucji, a Sąd Konstytucyjny całkowicie utracił prawo dokonywania wykładni ustawodawstwa zwykłego. Podobnie jak we wcześniejszym stanie prawnym wnioski o kontrolę konstytucyjności ustaw mogą składać: Prezydent Ukrainy, grupa minimum 11 parlamentarzystów, Sąd Najwyższy Ukrainy, Rzecznik Praw Człowieka, parlament Autonomicznej Republiki Krym i osoby fizyczne. Ta możliwość była też wykorzystywana przez deputowanych Rady Najwyższej reprezentujących różne partie w celu osiągnięcia zmian w polityce językowej państwa. W dalszej części artykułu omówiono wybrane przypadki takich sytuacji, aby ocenić postawę Sądu Konstytucyjnego w kwestii głównie politycznie umotywowanych skarg na niekonstytucyjność ustawodawstwa językowego.

Wnioski o kontrolę konstytucyjności ustaw i wykładnię przepisów dotyczących kwestii językowej były składane przez deputowanych partii politycznych reprezentujących odmienne wizje statusu języka ukraińskiego i rosyjskiego — przedstawiciele zarówno ukraińskich ugrupowań narodowych: Ruchu Narodowego, Naszej Ukrainy, Ojczyzny (Batkiszczyzny), jak i lokowanych na politycznych antypodach — wspomnianych wcześniej — Partii Regionów i Komunistycznej Partii Ukrainy.

Pierwsze z istotnych orzeczeń Sądu Konstytucyjnego było związane z wnioskiem grupy 51 deputowanych z 1999 roku odnośnie do wykładni art. 10 Konstytucji²⁷ w kontekście obligatoryjności posługiwania się językiem państwowym przez organy władzy publicznej i w oświacie oraz „świadomego ignorowania” przez nie tego obowiązku.

Sąd w orzeczeniu z 14 grudnia 1999 roku stwierdził, że język ukraiński jest „częścią składową szerszego pojęcia ładu konstytucyjnego”, i orzekł, że organy władzy państwowej winny posługiwać się językiem państwowym, organy samorządu terytorialnego mogą posługiwać się również językiem rosyjskim lub innymi językami mniejszości narodowych; w szkołach publicznych kształcenie powinno się odbywać w języku państwowym, aczkolwiek mogą być też używane języki mniejszości

²⁶ K. Wolczuk, *The Moulding of Ukraine: The Constitutional Politics of State Formation*, Budapest 2002; A. Nekoliak, V. Pettai, *Navigating Ethnopolitical Disputes: Ukraine's Constitutional Court in the Tug-of-War over Language*, [w:] *Decentralization, Regional Diversity, and Conflict. The Case of Ukraine*, red. H. Shelest, M. Rabinovych, Cham 2020, s. 55.

²⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народно-го депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/ed20190425#Text> (dostęp: 8.10.2022).

narodowych, co wynika z zobowiązań międzynarodowych (w tym konwencji Rady Europy dotyczącej ochrony mniejszości narodowych z 1995 roku) oraz przepisu art. 11 Konstytucji Ukrainy²⁸. Tym samym Sąd Konstytucyjny przyjął umiarkowaną pozycję, uznając w istocie istniejącą praktykę za zgodną z Konstytucją.

W 2002 roku parlamentarzyści Komunistycznej Partii Ukrainy podjęli inicjatywę nowelizacji art. 38 Konstytucji w postaci nadania językowi rosyjskiemu statusu „języka oficjalnego” i zrównania jego faktycznego statusu z językiem państwowym, przekształcając tenże przepis do postaci: „prawa do używania języka ukraińskiego jako państwowego i języka rosyjskiego jako oficjalnego w zarządzaniu sprawami publicznymi przez jednostki samorządu terytorialnego”.

Sąd Konstytucyjny uchwałą z 6 maja 2004 uchylił się od rozpatrywania materialnej strony propozycji, poprzestając na stwierdzeniu uchybień formalnych²⁹. Stwierdził bowiem, że zgodnie z art. 156 Konstytucji wszystkie zmiany ustawy zasadniczej dotyczące podstaw ustroju państwa — a za taką uznano ewentualne wprowadzenie „języka oficjalnego” — powinny być poparte przez minimum dwie trzecie składu Rady Najwyższej, to jest minimum 300 deputowanych, podczas gdy omawiany wniosek złożyło 165 parlamentarzystów.

Kolejny istotny dla omawianej kwestii wniosek został skierowany do Sądu Konstytucyjnego przez deputowanych parlamentu w 2003 roku. Wnioskowali oni o stwierdzenie niekonstytucyjności art. 14 ustawy O językach USRR z 1989 roku, na podstawie której wydawane były dwujęzyczne (w języku państwowym i rosyjskim) dokumenty potwierdzające tożsamość oraz używane przez organy władzy publicznej dwujęzyczne pieczęcie. W tym celu parlamentarzyści powoływali się na stanowisko Sądu Konstytucyjnego wyrażone w orzeczeniu z 14 grudnia 1999 roku, że wyłącznie język ukraiński ma status języka państwowego.

Rozpatrując tę sprawę, w uchwale z 3 kwietnia 2003 roku Sąd Konstytucyjny stwierdził, że status języka państwowego określa art. 10 ust. 5 Konstytucji, a zakres użycia innych języków — art. 92 ust. 4, który zawiera delegację ustawową³⁰. Uchylił się on tym samym od orzekania w przedmiotowej kwestii, uznając, że obowiązkiem parlamentu było doprecyzowanie norm ustawowych. Tym samym kolejny raz Sąd Konstytucyjny przyjął pozycję minimalistyczną, ograniczającą się do uznania *status quo*.

W 2004 roku parlament Autonomicznej Republiki Krym zaskarżył przepis art. 7 nowo przyjętego kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy, który statuował język państwowy jako jedyny język procedury. Jednocześnie skargę złożyła Komunistyczna Partia Ukrainy w odniesieniu do analogicznego przepisu kodeksu postępowania

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі про надання висновку щодо відповідності статтям 157 і 158 Конституції України законопроекту „Про внесення змін до статті 38 Конституції України”, поданого до Верховної Ради України 165 народними депутатами України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v044u710-04#Text> (dostęp: 8.10.2022).

³⁰ Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 10, статті 14 Закону Української РСР „Про мови в Українській РСР”, пункту 4 Положення про паспорт громадянина України, абзаців п'ятого, сьомого, дев'ятого, десятого, одинадцятого Опису паспорта громадянина України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v024u710-03#Text> (dostęp: 8.10.2022).

administracyjnego. Skarżący powołali się na art. 22 Konstytucji Ukrainy, który zakazuje umniejszania posiadanych przez jednostkę praw i wolności, natomiast Autonomiczna Republika Krym przywołała również swoją ustawę zasadniczą, stanowiącą, że język rosyjski może być używany w sferze publicznej jako język większości jej mieszkańców.

Sąd Konstytucyjny w orzeczeniu z 22 kwietnia 2008 roku³¹ stanął na stanowisku, że zaskarżane przepisy nie ograniczają dostępu jednostek do sądu ani nie uszczuplają ich praw. Sytuacja prawna w ocenie sądu się nie zmieniła, strony zaś nadal mogły się posługiwać językiem rosyjskim w postępowaniach sądowych. Odnosnie do Autonomicznej Republiki Krym podkreślono, że jest ona częścią unitarnej Ukrainy, a zatem procedura cywilna i administracyjna polega regulacjom powszechnie obowiązującym. Sąd wyraził także bardziej ogólne i istotne stanowisko, zgodnie z którym „status języka ukraińskiego jako państwowego jest elementem składowym ładu konstytucyjnego państwa na równi z jego terytorium, stolicą, symbolami państwowymi” (pkt 5.1). Orzeczenie to było istotnym krokiem ku wzmocnieniu pozycji języka państwowego w sferze publicznej.

Problem bilingwizmu w ukraińskiej judykaturze powrócił w 2010 roku w związku z przyjęciem ustawy O systemie sądownictwa i statusie sędziów³². Parlamentarzyści reprezentujący partię Ojczyzna wnioskowali wówczas o uznanie za niekonstytucyjny art. 12 wymienionej ustawy, umożliwiający używanie języków regionalnych i mniejszościowych w postępowaniach sądowych na całym terytorium Ukrainy i określenie katalogu jednostek administracyjno-terytorialnych, w których byłoby to dopuszczalne.

Sąd Konstytucyjny w orzeczeniu z 13 grudnia 2011 roku nie zgodził się z argumentacją strony skarżącej, uznając, że „w niektórych okolicznościach realizacja prawa do sprawiedliwości może się opierać na gwarancji używania języka rosyjskiego lub innego mniejszościowego”³³.

Jak wcześniej wskazano, uchwalona w okresie rządów Janukowycza i Partii Regionów ustawa O zasadach państwowej polityki językowej obowiązywała do orzeczenia Sądu Konstytucyjnego Ukrainy z 28 lutego 2018 roku³⁴. Skarżący, deputowani Swobody, uzasadniali, że ustawa ta jest sprzeczna z art. 10 Konstytucji, a nadto wad-

³¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України та за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 7 Цивільного процесуального кодексу України (справа про мову судочинства), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-08#Text> (dostęp: 8.10.2022).

³² Закон України „Про судоустрій і статус суддів”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602> (dostęp: 8.10.2022).

³³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про судоустрій і статус суддів”, Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11#Text> (dostęp: 8.10.2022).

³⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про засади державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text> (dostęp: 8.10.2022).

liwa była procedura jej przyjęcia, albowiem zgodnie z art. 84 ustawy zasadniczej deputowani Rady Najwyższej muszą głosować osobiście.

Po zbadaniu materiału dowodowego z dnia uchwalenia ustawy Sąd Konstytucyjny potwierdził wadliwość procedury głosowania w postaci oddawania głosów przez niektórych deputowanych w imieniu innych członków izby. Wobec tego ustawa została uznana za niekonstytucyjną w całości, Sąd Konstytucyjny zaś nie musiał podejmować się rozpatrywania zarzutów materialnych. Orzeczenie to miało istotne znaczenie dla procesu ukrainizacji przestrzeni publicznej, ponieważ wskazana ustawa była postrzegana jako akt petryfikujący bilingwizm, a zarazem przejaw polityki językowej ówczesnej prorosyjskiej władzy.

Na fali przemian po Euromajdanie Rada Najwyższa przyjęła w 2017 roku nową ustawę O oświacie, która między innymi znacząco ograniczała możliwość edukacji w językach innych niż państwowy. Języki inne niż ukraiński mogły być używane w szkolnictwie podstawowym, podczas gdy na wyższych szczeblach edukacji można było się posługiwać nimi wyłącznie do nauczania języka i historii danej mniejszości narodowej. Stypulacje te stały się przedmiotem skargi grupy parlamentarzystów Bloku Opozycyjnego, twierdzących, że łamią one konstytucyjne prawo do nauki oraz prawo do tożsamości językowej, gwarantowane w art. 11 Konstytucji i Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, do której Ukraina przystąpiła w 1997 roku, a także wielu innych normach ustawy zasadniczej.

Sąd Konstytucyjny w wyroku z 16 lipca 2019 roku odrzucił skargę, stwierdzając, że „państwo musi uczestniczyć w rozwoju i funkcjonowaniu języka ukraińskiego”, który ma rolę „państwowotwórczą”, a ukrainizacja szkolnictwa wynika z normy art. 10 ustawy zasadniczej i państwowego statusu tegoż języka. Podniesiono, że zachowana jest właściwa relacja między nauczaniem i stosowaniem języka państwowego oraz prawem do korzystania i rozwoju języków mniejszości narodowych. Istniejące mechanizmy prawne ochrony języków mniejszości narodowych oceniono jako właściwe, w związku z tym zaskarżone przepisy ustawy O oświacie dotyczące zakresu nauczania w języku państwowym nie zostały uznane za niekonstytucyjne.

Ostatnim z orzeczeń Sądu Konstytucyjnego w przedmiotowej kwestii, do którego należy się odnieść, jest wyrok z 14 lipca 2021 roku³⁵, rozpatrujący na wniosek grupy parlamentarzystów konstytucyjność przepisów ustawy O zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako państwowego. Wnioskodawca twierdził, że poszczególne przepisy tej ustawy „oznaczają faktyczną dyskryminację obywateli rosyjskojęzycznych, co stoi w sprzeczności z art. 10 i 11 Konstytucji”.

Sąd odrzucił wniosek w pełni, uznając ustawę za zgodną z Konstytucją. W orzeczeniu podkreślono, że państwowy status języka ukraińskiego jest wartością konstytucyjną, służy integracji społeczeństwa, zapewnia jedność polityczną i skuteczne działanie organów władzy publicznej. Podniesiono zwłaszcza, że:

³⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про забезпечення функціонування української мови як державної”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (dostęp: 8.10.2022).

język ukraiński jest nieoddzielnym atrybutem państwowości ukraińskiej, chroniącym historyczną spadkobierczość od czasów Rusi Kijowskiej. Kwestia językowa zawsze była obecna w narodowo-kulturowej i politycznej walce Ukraińców o własne państwo. [...] Jako główny czynnik i przejaw tożsamości narodu ukraińskiego, który od wieków zamieszkuje swoje pierwotne terytorium i stanowi absolutną większość ludności Ukrainy, język ukraiński, dzięki jego narodotwórczej istocie, jest podstawowym systemotwórczym składnikiem ukraińskiej państwowości i jej podstawą. Jako język autochtonicznego, najliczniejszego i tytularnego etosu ma on status jedyne go języka państwowego Ukrainy, co odpowiada praktyce ogólnoświatowej. Zagrożenie języka ukraińskiego jest równoznaczne z zagrożeniem narodowego bezpieczeństwa Ukrainy, albowiem język to swego rodzaju kod narodu, a nie tylko narzędzie komunikacji³⁶.

W orzeczeniu tym po raz pierwszy Sąd Konstytucyjny użył tak stanowczej i jednoznacznej argumentacji, odwołującej się do wątków historycznych i tożsamościowych, w celu potwierdzenia wyłącznego prawa języka ukraińskiego do funkcjonowania w obrocie publicznym.

Wnioski

Z przedstawionej w artykule analizy wynika, że upolitycznienie kwestii językowej w dużym stopniu determinowało prawne regulacje co do statusu języków ukraińskiego i rosyjskiego w okresie funkcjonowania niepodległej Ukrainy. Początkowo obowiązywało ustawodawstwo dotyczące języka pochodzące z okresu radzieckiego. Kolejne ustawy przyjęto w 2012 i 2019 roku.

W świetle zaprezentowanych ustaleń można stwierdzić, że po 1991 roku ustawodawstwo językowe ewoluowało w kierunku wzmocnienia pozycji języka ukraińskiego i jego roli jako jedyne go języka używanego w sferze publicznej. Dynamika tego procesu była różna: początkowo utrzymywano *status quo* odnośnie do rzeczywistego bilingwizmu w sferze publicznej, a następnie stopniowo dążono do monolingwizmu. Trend ten odzwierciedlały ustawy z 2012 i obecnie obowiązująca z 2019 roku. Za nieszkodzącą pozycję języka ukraińskiego należy uznać ustawę z 2012 roku, przyjętą przez Radę Najwyższą w okresie rządów Janukowycza i Partii Regionów, która była krytykowana przez ukraińskie środowiska narodowe. Natomiast aktualnie obowiązujący akt jest obszernym dokumentem, który integruje przepisy wcześniej zawarte w innych ustawach, między innymi w kwestii języka programów radiowych i telewizyjnych.

Zbliżoną ewolucję po 1991 roku w omawianej materii przeszło orzecznictwo Sądu Konstytucyjnego Ukrainy. Niejednokrotnie — głównie na wniosek deputowanych reprezentujących poszczególne partie Rady Najwyższej — sąd był zobligowany do zajmowania stanowiska w kwestii dopuszczalności używania innych języków niż ukraiński (chodziło przede wszystkim o język rosyjski) w sferze publicznej. Sąd Konstytucyjny, najprawdopodobniej chcąc uniknąć zaangażowania w spory pozaprawne, mające *par excellence* charakter polityczny, przyjmował stanowisko umiarkowane, skupiając się niejednokrotnie na formalnych, a nie materialnych aspektach

³⁶ *Ibidem*.

oprotestowywanych aktów prawnych. Bardziej stanowczą i aktywną postawę Sąd Konstytucyjny przyjął po 2014 roku i Euromajdanie. Jego stanowisko w kwestii statusu języka państwowego było wówczas jednoznaczne, argumentacja zaś nie tylko oparta na formalnej analizie zgodności zaskarżanych przepisów z Konstytucją, lecz także wsparta aksjologicznie.

Bibliografia

Opracowania

- Czachor R., *Sądownictwo konstytucyjne na Białorusi, Ukrainie i Mołdawii. Studium ustrojowo-porównawcze*, „Zeszyty Naukowe UJW. Studia z Nauk Społecznych” 2018, nr 11.
- Małkiewicz A., Perehuda J., *Polityka językowa Ukrainy*, „Chorzowskie Studia Polityczne” 2015, nr 10.
- Nekoliak A., Pettai V., *Navigating Ethnopolitical Disputes: Ukraine’s Constitutional Court in the Tug-of-War over Language*, [w:] *Decentralization, Regional Diversity, and Conflict; The Case of Ukraine*, red. H. Shelest, M. Rabinovych, Cham 2020.
- Olszański T.A., *Ukraińcy nie gęsi... Ustawa o języku państwowym Ukrainy*, „Komentarze OSW” 2019, nr 304.
- Riabczuk M., *Dwie Ukrainy*, przeł. K. Kotyńska et al., Wrocław 2004.
- Wolczuk K., *The Moulding of Ukraine: The Constitutional Politics of State Formation*, Budapest 2002.

Konstytucja Ukrainy, przeł. E. Toczek, A. Kubik, Warszawa 2014.

Декларація про державний суверенітет України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.

Закон „Про мови в Українській РСР”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11/ed20030401#Text>.

Закон „Про мови в Українській РСР” (перша редакція), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11/ed19891028#Text>.

Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19#Text>.

Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19#Text>.

Закон України „Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/95-%D0%B2%D1%80/ed19950411#Text>.

Закон України „Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-12/ed19951210#Text>.

Закон України „Про забезпечення функціонування української мови як державної”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/ed20190425#Text>.

Закон України „Про засади державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/ed20120703>.

Закон України „Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8303-11/ed19891027#Text>.

Закон України „Про Конституційний Суд України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/ed20170713#Text>.

Закон України „Про національні меншини в Україні”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12/ed19920625#Text>.

Закон України „Про освіту”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text>.

Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15/ed20120703#Text>.

Закон України „Про судоустрій і статус суддів”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602>.

Конституція (Основний Закон) України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19960628#Text>.

Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420#Text>.

Постанова Верховної Ради Української РСР „Про проголошення незалежності України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.

Указ Президента України „Про Концепцію державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010/ed20190425#Text>.

Orzecznictwo i uchwały Sаdu Конституційного України

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України та за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 7 Цивільного процесуального кодексу України (справа про мову судочинства), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-08#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про судоустрій і статус суддів”, Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про засади державної мовної політики”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про забезпечення функціонування української мови як державної”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/ed20190425#Text>.

Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі про надання висновку щодо відповідності статтям 157 і 158 Конституції України законопроекту „Про внесення змін до статті 38 Конституції України”, поданого до Верховної Ради України 165 народними депутатами України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v044u710-04#Text>.

Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 10, статті 14 Закону Української РСР „Про мови в Українській РСР”, пункту 4 Положення про паспорт громадянина України, абзаців п'ятого, сьомого, дев'ятого, десятого, одинадцятого Опису паспорта громадянина України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v024u710-03#Text>.

Рафал Чахор

Краківська академія ім. А. Фрича Моджевського

Еволюція законодавства та правосуддя Конституційного Суду України у справі державної мови

Анотація

Мовне питання стало однією з ключових проблем суспільного життя України після проголошення нею незалежності у 1991 році. Мовна проблема також, безсумнівно, була одним із факторів, що робили українську політичну сцену більш динамічною. Національні партії виступали за визнання української мови єдиною державною і таким чином за поступове витіснення російської мови з публічного простору. Комуністична партія та інші політичні групи, які були пов'язані особистими та діловими зв'язками з Росією, прагнули до підвищення статусу російської мови, і відповідно, щоб Україна стала двомовною державою, а навіть ще й з фактичним домінуючим становищем російської мови.

Метою цієї статті є ретроспективний погляд на еволюцію правового регулювання статусу державної мови України починаючи від 1991 року та найважливіші рішення Конституційного Суду України щодо цього питання. Досі це питання не було предметом ґрунтовного зацікавлення із боку польської правової доктрини.

Основною тезою статті є твердження про те, що хоча законодавство та судочинство України після здобуття незалежності в принципі виступало за єдиномовність, воно не було таким твердим і послідовним у цьому питанні, як, наприклад, країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія). Зміна підходів і послідовне прагнення утвердити домінування української мови в публічному просторі пов'язується тільки-но з т. зв. Євромайдану («Революції Гідності») 2014 року. У статті також зазначено, що законодавство поступово і послідовно спрямовувалось в бік ліквідації двомовності в публічній сфері, зокрема також в освіті та ЗМІ. Найважливіший крок у цій сфері було зроблено з ухваленням нового закону про державну мову в Україні в 2019 році. Цей закон комплексно регулює мовне питання, надаючи їй статус єдиної мови в адміністративному вжитку та публічному спілкуванні. Подібним чином змінювалася позиція Конституційного Суду України. Якщо в перші два десятиліття незалежної України він займав помірковану позицію, уникаючи чіткого вирішення мовних питань, то з другого десятиліття XXI століття він однозначно наголошував на важливості української мови як державної для утвердження української національної держави.

Ключові слова

конституційне право України; конституційне судочинство України; мовна політика України; мова як предмет правового регулювання